

Oro, vaccinationsintention samt bedömningar av
den svenska coronastrategin

Anders Carlander & Ulrika Andersson

SOM-undersökningen om coronaviruset 2020





Innehåll

Introduktion.....	2
Oro, vaccinationsintention samt bedömningar av den svenska coronastrategin	3
Störst oro för närstående och för samhället.....	3
Den svenska strategin ganska lagom	6
Vaccinera sig? – Ja, förmodligen	7
Referenser	9
SOM-undersökningen om coronaviruset 2020	10
Svarsfrekvens och representativitet	10
Procentskattningar och felmarginaler.....	11



Introduktion

"I Kina har 27 personer satts i karantän efter att de smittats av en än så länge oidentifierad lungsjukdom. [...] Sjukdomen ska enligt lokala hälsovårdsmyndigheter inte smitta mellan människor."

Sveriges Radio, 31 december 2019, kl. 8:19¹

I slutet av januari 2020 ändrades uppgifterna om det nya viruset, upptäckt i staden Wuhan. Det kunde trots allt spridas mellan människor och gav dessutom preliminärt upphov till fler komplikationer än liknande virus. Mot slutet av februari rapporterades att spridningen ökade utanför Kina och den 11 mars klassade WHO spridningen av coronaviruset² som en pandemi. En stor oro spreds över världen. Idag ser vi effekterna i omvärlden genom påverkan på såväl människors hälsa som på världsekonomin. Många befärar att pandemin kommer att få långsiktiga konsekvenser för demokrati, utveckling, hälsa, välbefinnande och frihet.

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför sedan 1986 stora årliga tvärsnittsundersökningar om befolkningens åsikter, levnadsvanor, hälsa, ekonomi med mera. Den årliga datainsamlingen har sin tyngdpunkt under oktober och november. 2019 års SOM-undersökning avslutades just innan nyheterna om coronaviruset började spridas över världen.

För att dokumentera det unika skeende som Sverige befinner sig i, genomförde SOM-institutet en motsvarande tvärsnittsstudie under april-juni 2020 med ett tematiskt innehåll som belyser coronapandemin utifrån olika aspekter. Syftet har varit att fånga befolkningens reaktioner, åsikter och beteenden mitt under krisens akuta skede och begynnelse. I fokus står människors uppfattningar om viruspandemin, förtroende för myndigheter, politiker och centrala aktörer, deras informationsinhämtning och syn på framtiden inom olika områden inklusive ekonomi, konsumtion och hälsa.

Den här rapporten är den första i SOM-institutets tematiska rapportserie med fokus på coronapandemin. I rapporten bidrar Anders Carlander och Ulrika Andersson, båda forskare vid SOM-institutet, med analyser av svenska folkets oro för coronaviruset, bedömning av de åtgärder som satts in för att stoppa smittspridningen samt hur vaccinationsintentionen ser ut.

Samtliga rapporter i temaserien publiceras på www.gu.se/som/corona.

¹ <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=7376803>

² Viruset fick namnet SARS-CoV-2 och orsakar sjukdomen covid-19.



Oro, vaccinationsintention samt bedömningar av den svenska coronastrategin

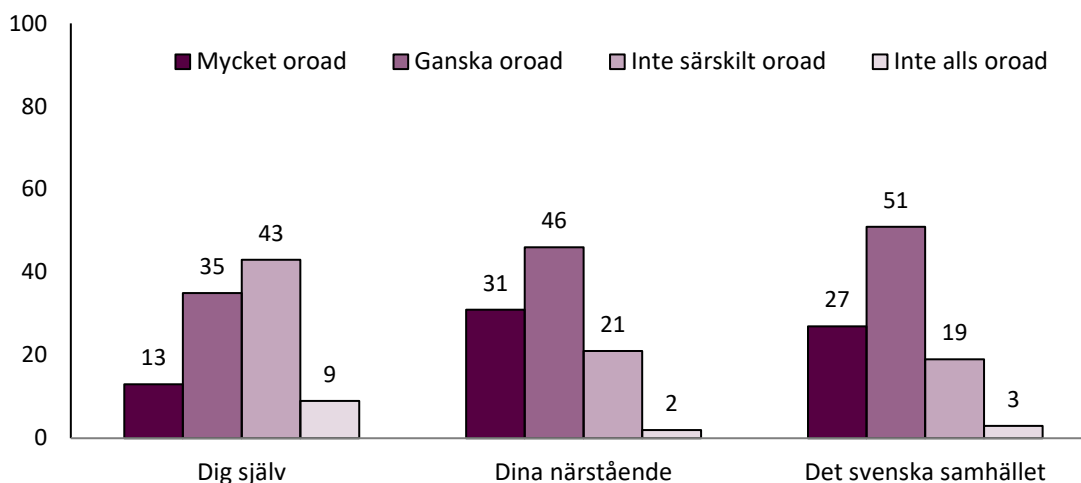
Anders Carlander och Ulrika Andersson

Det bör inte undgått någon som följer det mediala flödet att Sverige sticker ut när det kommer till att hantera coronapandemin. Det har pågått en strid mellan länder, men även mellan praktiker på Folkhälsomyndigheten och teoretiker på universiteten, i att framhålla sin egen coronastrategi som den bästa. Oavsett strategi eller förhållningssätt från regering och myndigheter måste det erkännas att allmänhetens åsikter och beteenden är helt avgörande i en pågående pandemi. Tidigare erfarenheter av pandemier visar emellertid att opinionen tenderar att svänga och följer vissa mönster över tid, t. ex. att allvarlighetsgraden kring pandemin samt känslor av ångest och vaccinationsintention går ner ju längre pandemin har pågått (Bults m. fl., 2015). Det är förstås samtidigt naturligt att upplevd osäkerhet och därmed den potentiella stressen (se t. ex. De Berker m. fl., 2016) är som störst i början av en pandemi, innan bilden kring smittspridning och dödlighet har klarnat. Vi presenterar med denna rapport hur opinionen i Sverige såg ut i den initiala fasen av coronapandemin gällande **oro för coronaviruset och dess konsekvenser, bedömningar av Sveriges coronastrategi** samt medborgarnas **vaccinationsintention**.

Störst oro för närstående och för samhället

Störst har oron varit för coronavirusets konsekvenser för närstående och för det svenska samhället, framför allt när det gäller andelen mycket oroade (figur 1). Minst oroade är människor för sin egen del. Oron för att själv påverkas ökar med stigande ålder, där yngre är minst oroade för att drabbas medan äldre är mest oroade (tabell 1). När det gäller oro för närstående är dock samtliga åldersgrupper lika oroade. Kvinnor är generellt mer oroade än män för att närstående ska drabbas av coronaviruset och dess konsekvenser, ett resultat som ligger i linje med tidigare forskning som visat att kvinnor är mer benägna att uttrycka oro än män (McLean & Anderson, 2009). Båda könen uppger stor oro över att coronapandemin ska påverka det svenska samhället även om kvinnor också här är något mer oroade än män. Oron för samhällspåverkan präglar också samtliga åldersgrupper. Här syns dock ett mönster där oron ökar ju äldre individen är. Bland 65–85-åringar uttrycker 86 procent mycket eller ganska stor oro för att det svenska samhället ska påverkas av pandemin. Med tanke på att hög ålder konsekvent har utmålats som en betydande riskfaktor för att drabbas hårdare av coronaviruset är resultaten inte förvånande.

Figur 1 Oro för coronaviruset och dess konsekvenser (procent)



Kommentar: Frågan lyder 'Hur oroad är du för coronaviruset och dess konsekvenser för: Dig själv; Dina närmstående; Det svenska samhället' följt av svarsalternativen i figuren. Procentandelarna baseras på dem som besvarat frågan. Antalet svarande varierar mellan 2 434–2 499.

Källa: SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.

Jämfört med när svininfluensan drabbade Sverige 2009, är oron för coronapandemin betydligt större i befolkningen. Då, för drygt tio år sedan, uppgav 16 procent att de var oroad för egen del medan 22 procent oroad sig för influensans konsekvenser för det svenska samhället (Gherse & Odén, 2010). Då var det ungefär var femte person i åldrarna 65–85 år som kände oro för sig själva. Under coronapandemin 2020 är andelen oroad i den äldsta åldersgruppen istället 65 procent (tabell 1). Det är inte särskilt konstigt att oron är mycket större nu, med tanke på att coronapandemin har drabbat världen på ett helt annat sätt än vad svininfluensan gjorde.

Den generella bilden av att fler tycks uttrycka större oro för samhället än för sig själva är inget ovanligt. Många studier har visat att människor i allmänhet har en tendens att vara överoptimistiska och underskattar ofta risken att drabbas av negativa utfall jämfört med andra (Sharot, 2011). Fenomenet, så kallat *optimism bias*, beror oftast inte av faktorer som kön, ålder eller utbildning. Det handlar snarare om en allmän och ofta orealistisk övertro på den egna osårbarheten och turen, i allt från exempelvis risken för att fastna i en hastighetskontroll till att drabbas av svår sjukdom. Mönstret känns igen också i den svenska allmänhetens oro för coronavirusets påverkan och konsekvenser (figur 1 och tabell 1) och har även kunnat ses i samband andra större virusutbrott. Under svininfluensans utbrott var individer i de flesta länder runt om i världen orealistiskt optimistiska inför risken att smittas jämfört med risken för andra runtomkring (Bults m. fl., 2015).



Tabell 1 Oro för coronaviruset och dess konsekvenser i olika grupper (procent)

	Mycket oroad	Ganska oroad	Inte särskilt oroad	Inte alls oroad	Summa	Balans-mått	Antal svar
Dig själv							
Kvinna	14	38	42	6	100	+4	1 344
Man	11	32	46	11	100	-14	1 148
16-29 år	6	19	56	19	100	-50	319
30-49 år	9	26	52	13	100	-30	718
50-64 år	12	39	42	7	100	+2	659
65-85 år	20	45	33	2	100	+30	803
Dina närmstående							
Kvinna	37	46	16	1	100	+66	1 323
Man	25	46	26	3	100	+42	1 133
16-29 år	30	49	19	2	100	+58	318
30-49 år	27	47	23	3	100	+48	718
50-64 år	35	44	19	2	100	+58	651
65-85 år	33	46	20	1	100	+58	776
Det svenska samhället							
Kvinna	31	53	15	1	100	+68	1 306
Man	22	51	23	4	100	+46	1 121
16-29 år	19	48	26	7	100	+34	317
30-49 år	24	48	24	4	100	+44	712
50-64 år	29	53	16	2	100	+64	645
65-85 år	31	55	13	1	100	+72	760

Kommentar: Frågan lyder 'Hur oroad är du för coronaviruset och dess konsekvenser för: Dig själv; Dina närmstående; Det svenska samhället' följt av svarsalternativen i figuren. Procentandelarna baseras på dem som besvarat frågan.

Källa: SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.

Sett till ideologiska preferenser är personer som står klart till höger något mindre oroad för sin egen och för anhörigas del jämfört med personer som står till vänster (tabell 2). Skillnaderna är dock förhållandevis små. Gruppen klart till vänster respektive klart till höger är i sin tur något mindre oroliga för coronavirusets konsekvenser för samhället jämfört med individer i spannet något till vänster–något till höger. Det bör påpekas att orosnivån ligger högt i samtliga grupper. Exempelvis är 72 procent av gruppen klart till höger mycket eller ganska oroad över coronapandemins påverkan på samhället, vilket kan jämföras med omkring 80 procent av grupperna som står något till vänster, i mitten eller något till höger. Det handlar således om procentuella skillnader på knappt 10 procentenheter, men däremot inte om någon polariseringstendens i bedömningarna.



Tabell 2 Oro för coronaviruset och dess konsekvenser efter vänster-högerideologi (procent)

	Mycket oroad	Ganska oroad	Inte särskilt oroad	Inte alls oroad	Summa	Balans-mått	Antal svar
Dig själv							
Klart Vänster	13	35	41	11	100	-4	278
Något vänster	11	36	46	7	100	-6	530
Varken eller	17	37	36	10	100	+8	699
Något höger	10	33	50	7	100	-14	624
Klart Höger	12	29	47	12	100	-18	220
Dina närmaste							
Klart Vänster	32	48	19	1	100	+60	274
Något vänster	29	51	19	1	100	+60	522
Varken eller	35	44	18	3	100	+58	689
Något höger	27	48	24	1	100	+50	620
Klart Höger	31	40	25	4	100	+42	213
Det svenska samhället							
Klart Vänster	27	47	24	2	100	+48	271
Något vänster	23	57	18	2	100	+60	515
Varken eller	29	51	17	3	100	+60	677
Något höger	27	54	18	1	100	+62	617
Klart Höger	28	45	20	7	100	+46	214

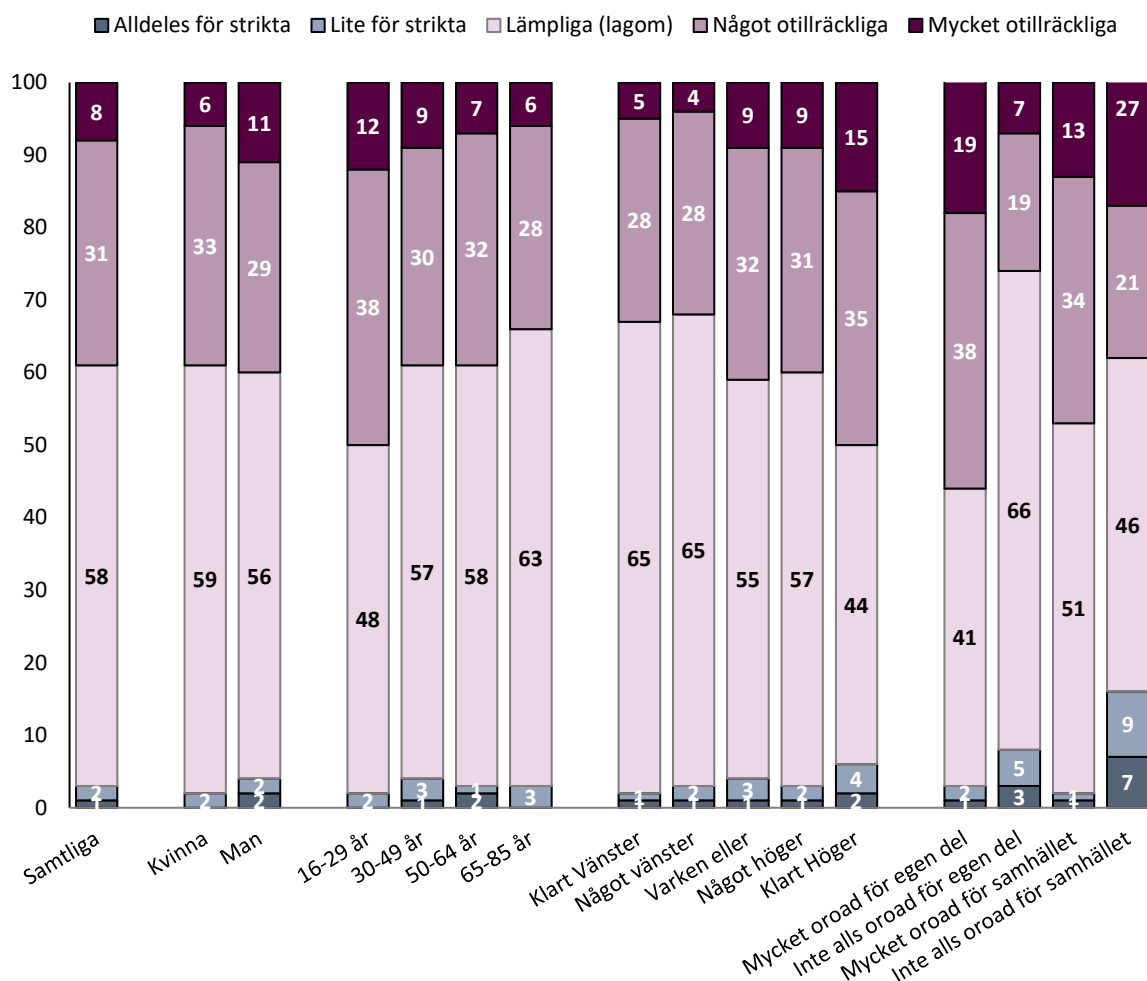
Kommentar: Frågan lyder 'Hur oroad är du för coronaviruset och dess konsekvenser för: Dig själv; Dina närmaste; Det svenska samhället' följt av svarsalternativen i figuren. Procentandelarna baseras på dem som besvarat frågan.

Källa: SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.

Den svenska strategin ganska lagom

Svenska folkets bedömningar av den svenska coronastrategin visar att ett mycket fåtal individer upplever att de åtgärder som svenska myndigheter och politiker har vidtagit i samband med coronapandemin har varit för strikta. Faktum är att en absolut majoritet av svaren indikerar att åtgärderna bedöms som lagom eller något otillräckliga, vilket gör att eventuella gruppjämförelser ska tolkas med försiktighet då ytterst få svar i en grupp kan resultera i stor grad av variation. Andelen som anser att åtgärderna har varit mycket otillräckliga är något högre bland män, yngre individer samt bland de som identifierar sig politiskt som klart till höger (figur 2).

Figur 2 Allmänhetens bedömning av de åtgärder som myndigheter och politiker vidtagit på grund av coronaviruset (procent)



Kommentar: Frågan lyder 'Tycker du att de åtgärder som myndigheter och politiker Sverige vidtagit på grund av coronaviruset har varit för strikta, lämpliga eller otillräckliga?' följt av svarsalternativen i figuren. Procentandelarna baseras på dem som besvarat frågan. Minst antal svarande på gruppnivå är 220 (klart till höger).

Källa: SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.

Vaccinera sig? – Ja, förmodligen

De flesta grupper bedömer det som ganska eller mycket sannolikt att de kommer att vaccinera sig mot coronaviruset när det finns ett vaccin tillgängligt. Äldre och individer som är mycket oroade över att själv drabbas av viruset och dess konsekvenser har starkast vaccinationsintention medan intentionen bland dem som inte alls är oroade över att drabbas varken är stark eller svag (tabell 3). Bland äldre uppger 84 procent att de sannolikt kommer att låta sig vaccineras när möjligheten ges, medan drygt hälften av unga under 30 år gör samma bedömning.

Tabell 3 Vaccinationsintention i olika samhällsgrupper (procent)

	Mycket sannolikt	Ganska sannolikt	Varken eller	Ganska osannolikt	Mycket osannolikt	Summa	Balans-mått	Antal svar
Samtliga	45	23	16	9	7	100	+52	2 514
Kvinna	43	23	18	10	6	100	+50	1 359
Man	46	23	15	9	7	100	+53	1 148
16-29 år	33	22	23	13	9	100	+33	311
30-49 år	32	23	21	14	10	100	+31	714
50-64 år	42	27	15	9	7	100	+53	662
65-85 år	64	19	11	3	3	100	+77	827
Mkt oroad för egen del	70	12	10	4	4	100	+74	317
Ganska oroad	52	23	13	7	5	100	+63	862
Inte särskilt oroad	35	26	21	12	6	100	+43	1 075
Inte alls oroad	27	17	18	17	21	100	+6	212
Klart Vänster	50	23	14	6	7	100	+60	281
Något vänster	49	25	14	8	4	100	+62	535
Varken eller	42	21	18	11	8	100	+44	714
Något höger	43	23	18	9	7	100	+50	633
Klart Höger	48	19	13	10	10	100	+47	221

Kommentar: Frågan lyder 'Hur sannolikt är det att du kommer att vaccinera dig mot coronaviruset om möjlighet ges?' följt av svarsalternativen i figuren. Procentandelarna baseras på dem som besvarat frågan.

Källa: SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.

Värt att notera när det gäller frågan om vaccinationsintention är att den, vid tillfället för datainsamlingen, bör ses som en hypotetisk fråga. Den är i grunden komplex, inte minst då det i skrivandets stund finns många olika vaccinkandidater men hittills inget färdigutvecklat vaccin. Dessutom vet vi inte heller om turerna kring Pandemrix, som användes i samband med svininfluensan, och de associerade narkolepsifallen kommer att få betydelse för människors val att vaccinera sig eller inte när tillgång till vaccin mot sars-CoV-2 väl är en realitet.



Referenser

- Bults, M., Beaujean, D., Richardus, J. & Voeten, H. (2015). Perceptions and Behavioral Responses of the General Public During the 2009 Influenza A (H1N1) Pandemic: A Systematic Review. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness* 9(2), 207-19.
- De Berker, A., Rutledge, R., Mathys, C., Marshall, L., Cross, G., Dolan, R. & Bestmann, S. (2016). Computations of uncertainty mediate acute stress responses in humans. *Nature Communications* 7(1), 1-11.
- Ghersetti, M. & Odén, T. (2010). Oro och medieförtroende i svininfluensans tid. I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- McLean, C. & Anderson, E. (2009). Brave men and timid women? A review of the gender differences in fear and anxiety. *Clinical Psychology Review* 29(6), 496–505.
- Sharot, T. (2011). The optimism bias. *Current Biology* 21(3), R941-R945.



SOM-undersökningen om coronaviruset 2020

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför varje år sedan 1986 de nationella SOM-undersökningarna. Syftet med undersökningarna är att kartlägga svensk opinion och belysa hur svenska folkets vanor och attityder förändras över tid. SOM-institutet är en centrumbildning vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) och är sedan 2017 även inrättat som en fakultetsgemensam forskningsinfrastruktur vid samhällsvetenskapliga fakulteten, Göteborgs universitet. SOM-institutets undersökningar genomförs i samverkan med forskare från olika discipliner, främst inom samhällsvetenskap.

I samband med utbrottet av den omfattande coronapandemin genomförde SOM-institutet en specialundersökning – SOM-undersökningen om coronaviruset 2020. Undersökningen skickades ut till ett systematiskt sannolikhetsurval av den svenska befolkningen. Urvalsramen innefattade alla svenska och utländska medborgare med sin primära adress i Sverige och som är mellan 16 och 85 år. Det totala urvalet om 6 000 personer delades in i tre jämnstora grupper vilka fick formulären tillsänt sig vid tre olika datum, för att på så vis fånga en längre period av coronavirusets konsekvenser. Våg 1 skickades ut den 14 april 2020, våg 2 den 27 april 2020 och våg 3 den 11 maj 2020. Under fältperioden genomfördes en serie påminnelser via post och SMS. Fältarbetet avslutades 28 juni 2020. Formuläret innehöll 16 sidor med frågor.

SOM-undersökningen om coronaviruset genomfördes med både pappers- och webbenkäter i samarbete med *Institutet för Kvalitetsindikatorer (Indikator)*. Indikator svarade för utskick av pappersformulär och påminnelser, datauppläggning samt administration av webbenkät och sms-påminnelser. Papperssvaren lästes av optiskt med hjälp av en scanner. SOM-institutet har stått för framtagning av frågeformulär och annat informationsmaterial samt kodning av öppna svar och iordningställande av den slutgiltiga datamängden inklusive variabler för öppna frågor och särskilt byggda variabler.³

Svarsfrekvens och representativitet

Av det ursprungliga urvalet på totalt 6 000 personer var det 2 549 personer som besvarade och skickade in formuläret vilket motsvarar en nettosvarsfrekvens på 44 procent⁴. Ungefär en tredjedel av svaren kom in via webben. Det är en fördubbling av andel webbsvar jämfört med den nationella SOM-undersökningen 2019. Enligt utvärderingar har inte svars kvaliteten påverkats av den ökade andelen webbsvar. Vilka som svarar och vilka som inte svarar på en

³ Ansvariga forskare för undersökningen har varit Ulrika Andersson och Anders Carlander.

Undersökningsledare har varit Klara Wärnlöf Bové, tillsammans med biträdande undersökningsledare Elisabeth Falk, Frida Sandelin och Marcus Weissenbilder.

⁴ I nettosvarsfrekvensen har det så kallade naturliga bortfallet, motsvarande 3 procent, definierats bort. Se vidare tabell 4.



frågeundersökning har betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Analyser visar att den demografiska representativiteten i svarsgruppen är relativt god. Representativiteten avseende kön och ålder samt födelseland är däremot något skev. Män, yngre personer samt människor födda i utomeuropeiska länder tillhör de grupper som är sämre representerade bland de svarande. Jämfört med den nationella SOM-undersökningen 2019 är det framför allt en lägre andel män som svarade på SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.⁵

Tabell 4 Svarsfrekvens och bortfall i SOM-undersökningen om coronaviruset 2020

Bruttourval	6 000
Naturligt bortfall	178
Nettourval	5 822
Antal svarande	2 549
Svarsandel (netto)	44%

Kommentar: Med naturligt bortfall avses adress okänd, avflyttad; bortrest under fältperioden; bosatt/studerar/arbetar utomlands; ej svensktalande; sjuk, institutionell vård; fysiskt eller mentalt oförmögen att svara, ej kommunicerbar; avliden.

Procentskattningar och felmarginaler

SOM-undersökningarna bygger på ett slumpmässigt urval av den svenska befolkningen 16–85 år. Resultat från sådana urvalsundersökningar är alltid förknippade med en osäkerhet som kan uttryckas i form av en felmarginal. Med hjälp av en felmarginal går det att beräkna ett konfidensintervall kring till exempel en procentskattning. Vi kan förvänta oss att procenttalet för hela populationen befinner sig inom konfidensintervallet i 95 fall av 100 i en tänkt situation med många upprepade mätningar. Att vara medveten om felmarginalen gör att vi lättare undviker att dra slutsatser om förändringar eller gruppskillnader som enbart beror på slumpen. Tabellen nedan ger några exempel på hur stor felmarginalen är vid olika gruppstorlekar och procentskattningar.

Tabell 5 Lathund för procentskattningar vid olika gruppstorlekar (felmarginaler och procentenheter)

Skattning	100	200	400	800	1 000	2 000
50 procent	±9,8	±6,9	±4,9	±3,5	±3,1	±2,2
30 procent	±9,0	±6,4	±4,5	±3,2	±2,8	±2,0
10 procent	±5,9	±4,2	±2,9	±2,1	±1,9	±1,3
6 procent	±4,7	±3,3	±2,3	±1,6	±1,5	±1,0
2 procent	±2,7	±1,9	±1,4	±1,0	±0,9	±0,6

⁵ För en mer detaljerad redovisning, se metodrapporten om SOM-undersökningen om coronaviruset 2020 på www.gu.se/som/corona.

Avrapportering av resultat från den extrainsatta SOM-undersökningen om coronaviruset som genomfördes under april, maj och juni 2020. SOM-institutet vid Göteborgs universitet har genomfört årligen återkommande samhälls- och opinionsundersökningar sedan 1986.

SOM-institutet | Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg
031 786 3300 | info@som.gu.se | www.gu.se/som-institutet

